

Ми визначили основні чинники, що заважають підготовці курсантів до занять. Найбільш негативним таким чинником є залучення майбутніх офіцерів на господарські та інші роботи. Від етапу до етапу вплив цього чинника збільшується (54, 66, 71% відповідно). Другим чинником, що негативно впливає на підготовку до занять, курсанти назвали відсутність систематичної роботи протягом семестру (16% — на початковому, 11% — на перехідному і 10% — на визначальному етапах професійного становлення) і третім чинником — відсутність навичок самостійної роботи (14, 10 і 8% відповідно).

Проведений аналіз організації самостійної роботи курсантів дає можливість стверджувати, що на всіх етапах професійного становлення майбутнім офіцерам необхідно прищеплювати навички такої роботи, формувати відповідальне ставлення до навчання та оволодіння обраною професією.

Дослідження показало, що результативність організації навчальної діяльності курсантів в їхньому професійному становленні багато в чому залежить від їх уміння вчитися, самостійно здобувати знання. За таких умов завдання викладачів полягає в допомозі курсантам оволодіти способами діяльності, зокрема, новими знаннями, уміннями і навичками.

Отже, необхідно зазначити, що зміст навчальної діяльності курсантів у навчально-виховному процесі у військовому ВНЗ має широкі можливості для їх успішного професійного становлення як майбутніх офіцерів-прикордонників. Подальшим напрямом дослідження цієї проблеми є обґрунтування та експериментальна перевірка педагогічних умов професійного становлення майбутніх офіцерів-прикордонників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балашов В. А. Формирование профессиональных качеств у слушателей-пограничников в процессе профессионального обучения: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. — Хмельницкий, 1996. — 263 с.
2. Бунеев Т. В. Развитие готовности в молодых офицерах-прикордонников до самостоятельного выполнения посадовых обязанностей: Дис. ... канд. пед. наук: 20.02.02. — Хмельницкий, 2002. — 212 с.
3. Райко В. В. Формування потреби в професійній самореалізації особистості курсантів-прикордонників: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. — Хмельницкий, 2003. — 18 с.
4. Боровик Л. В. Развитие познавательной самостоятельности курсантов-прикордонников с учетом их индивидуально-психологических особенностей: Дис. ... канд. психол. наук: 20.02.02. — Хмельницкий, 1998. — 207 с.
5. Генералова Н. М. Педагогические условия руководства самостоятельной подготовкой курсантов военных высших учебных заведений: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. — Хмельницкий, 2003. — 18 с.
6. Ягупов В. В. Загальнодидактичні основи навчання військовослужбовців строкової служби Збройних Сил України: Дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04. — К., 2002. — 432 с.

Микола НЕДБАЙ

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВИ ІНТЕНСИФІКАЦІЇ ВИКЛАДАННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ ТЕХНІЧНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ: РЕЗУЛЬТАТИ ЕКСПЕРИМЕНТУ

Експериментально досліджено організаційно-педагогічні умови інтенсифікації викладання навчального матеріалу технічної спрямованості курсантам гуманітарних напрямів навчання. Науково обґрунтовано критерії як невід'ємний елемент педагогічного експерименту та інтерпретація його результатів. Проведена експериментальна робота дозволила уточнити сутність організаційно-педагогічних умов, які істотно впливають на інтенсифікацію викладання навчального матеріалу технічної спрямованості курсантам гуманітарні напрямки навчання вищих військових закладів освіти.

Відповідно до положень Концепції розвитку Державної прикордонної служби України на період до 2015 року випускники-прикордонники повинні продемонструвати не тільки високі професійні знання, але й мати достатню фундаментальну освіту та широкий світогляд, щоб бути здатними побудувати на цих підвалинах нове знання відповідно до нових умов. Однак у процесі педагогічної діяльності, особливо при вивченні професійно-орієнтованих дисциплін, викладачі досить часто стикаються з ситуацією, коли курсанти, за рівнем свого розвитку або недостатнім рівнем мотивації, не готові до активного засвоєння навчального матеріалу. Тому

виникає необхідність своєчасної селекції таких курсантів з метою визначення та застосування адекватних заходів щодо корегування їхньої навчальної діяльності [1]. Саме це один із основних шляхів формування достатнього рівня професійної готовності курсантів до майбутньої оперативно-службовій діяльності.

Розв'язання завдань підготовки офіцерів-прикордонників з високою професійною компетентністю, з творчим мисленням, що відповідає вимогам сьогодення, безпосередньо залежить від змісту і технології навчально-виховного процесу. Відповідно до вимог освітньо-кваліфікаційних характеристик на фахівців підрозділів та органів охорони кордону Державної прикордонної служби України (ДПСУ), а також до вимог Адміністрації ДПСУ, офіцери-прикордонники будь-якого фаху, повинні бути підготовлені на достатньому рівні щодо застосування технічних засобів охорони кордону, у тому числі і автомобільної техніки (АТ).

Підготовку офіцерів-прикордонників здійснює Національна академія Державної прикордонної служби України (НАДПСУ) за напрямками підготовки “Інженерна механіка”, “Охорона та захист державного кордону”, “Право”, “Філологія”. Лише напрям підготовки “Інженерна механіка” має інженерну спрямованість, решта — гуманітарні напрямки навчання (ГНН), випускники яких, відповідно до вимоги Адміністрації ДПСУ, повинні вміти правильно застосовувати та якісно експлуатувати АТ.

Як показує практика, процес формування достатнього рівня професійної готовності у курсантів ГНН до правильного застосування та якісної експлуатації АТ потребує іншої моделі, порівняно з курсантами технічного напрямку навчання, і це зумовлено тим, що основна сфера, в якій навчаються курсанти цих напрямів, не стосується техніки, технічних термінів, понять, процесів тощо. Тому для забезпечення формування достатнього рівня професійної готовності курсантів ГНН до використання АТ у майбутній діяльності було проведено дослідження з метою розробки моделі формування знань, умінь та практичних навичок технічної спрямованості і виявлення комплексу організаційно-педагогічних умов, які будуть сприяти цьому процесу.

Дослідженню поняття професійної готовності та процесу її формування на сучасному етапі розвитку педагогіки та психології приділяється багато уваги. У роботах Л. Виготського, Г. Костюка, О. Леонтьєва, В. М'ясищева, К. Платонова, С. Рубінштейна виокремлюються функціональні та особистісні підходи до цього поняття, а з точки зору процесу формування професійної готовності до діяльності контрастно висвітлюється педагогічний бік, коли відбувається процес формування знань, умінь та практичних навичок, та психологічний бік, коли формуються психічний стан і, відповідно, здібності до професійної діяльності.

Як показує аналіз психолого-педагогічної літератури, сутність поняття професійної готовності, а також технологічний бік процесу її формування мають специфічний відбиток спрямованості майбутньої діяльності.

У ході розв'язання протиріч [2], виявлених у процесі вивчення проблеми формування професійної готовності курсантів ГНН до правильного застосування та експлуатації АТ у майбутній оперативно-службовій діяльності, було визначено та обґрунтовано низку організаційно-педагогічних умов інтенсифікації викладання навчального матеріалу технічної спрямованості курсантам ГНН. На підставі визначених умов була розроблена модель формування технічних знань у курсантів ГНН [3], яка, на нашу думку, дозволить підвищити рівень сформованості професійної готовності у курсантів такої категорії до використання АТ.

Для оцінки адекватності розробленої моделі, її дієвості та визначення ефективності комплексу визначених організаційно-педагогічних умов був проведений педагогічний експеримент. Відповідно до методики експерименту — визначено комплекс критеріїв, за якими було перевірено адекватність моделі формування технічних знань у курсантів ГНН та ефективності організаційно-педагогічних умов інтенсифікації викладання навчального матеріалу технічної спрямованості.

Мета статті — визначення та наукове обґрунтування критеріїв як невід'ємного елементу педагогічного експерименту та інтерпретація його результатів.

Проблема визначення та обґрунтування критеріїв різних педагогічних процесів і явищ фундаментально розглянута у роботах таких відомих педагогів, як С. Архангельський, Ю. Бабанський, Н. Кузьміна, М. Скаткін, Ю. Худолєєв, В. Якунін та ін.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури [4–6], результатів опитування викладачів ВВЗО, співробітників навчального, науково-дослідного, аналітично-обчислювального відділів НАДПСУ, курсантів, можна зробити висновок про те, що ефективність сформованості професійної готовності курсантів ВВЗО до застосування набутих знань, умінь та практичних навичок може бути оцінена якістю знань, умінь, навичок та рівнем вмотивованості у процесі їхнього набуття. При чому, ця оцінка повинна бути співвідносна витраченим сил та часу.

Термін “ефективність” висловлює успішність тієї чи тієї роботи (ефективний — ефект, що “діє”, діючий) [7]. У ряді джерел під ефективністю діяльності розуміється і виявлення раціональних способів досягнення мети, і відповідність результатів діяльності поставленим завданням, і здатність системи досягати поставленої мети в заданих умовах з визначеною якістю, і ступінь комплексного впливу на свідомість, почуття і психіку курсанта з метою формування в нього якостей, необхідних для успішного виконання визначених завдань [7].

Визначення критеріїв та обґрунтування їхнього добору — одна із умов, яка дозволить якісно провести наукове дослідження та розв’язати суперечності у системі формування професійної готовності курсантів ГНН до ефективного застосування та експлуатації АТ.

В основу визначення критеріїв ефективності організаційно-педагогічних умов інтенсифікації викладання навчального матеріалу технічної спрямованості курсантам ГНН був покладений особистісно-діяльнісний підхід, який дозволив цілісно дослідити вплив активних факторів на педагогічний процес у природних умовах.

У будь-якому випадку важливо виокремити ті критерії, що характеризують внутрішні і зовнішні сторони навчальної діяльності і дозволяють уявити всю її “технологію”. У зв’язку з цим критерії ефективності організаційно-педагогічних умов інтенсифікації викладання навчального матеріалу технічної спрямованості курсантам ГНН повинні відповідати таким вимогам: відображати найбільш істотні, стійкі й повторювані дії курсантів у процесі сприйняття навчального матеріалу, його осмислення, запам’ятовування, застосування; об’єктивно оцінювати не тільки реальний рівень знань з дисциплін, але і способи, які дозволили його досягти; бути якомога простішими та зручнішими у використанні, піддаватися математичній обробці [4].

Аналіз науково-педагогічної літератури та особистої практичної педагогічної діяльності, а також опитування викладачів дисциплін технічної спрямованості курсантам ГНН, дозволило виокремити дві групи критеріїв, які, на нашу думку, на достатньому рівні характеризують внутрішні і зовнішні сторони навчальної діяльності учасників навчального процесу. Перша група критеріїв пов’язана з навчальною діяльністю курсантів і характеризує внутрішній бік педагогічного процесу. Друга група характеризує його зовнішній бік і пов’язана з діяльністю науково-педагогічного складу.

Із виявлених в науково-педагогічній літературі критеріїв оцінки ефективності педагогічного процесу, методом експертної оцінки, було синтезовано по три критерії у кожній із груп. У процесі визначення критеріїв експертами виступали начальники кафедр психології та педагогіки, автомобільної та бойової техніки, а також викладачі, безпосередньо задіяні у викладанні курсантам ГНН дисципліни технічної спрямованості у НАДПСУ, серед яких було два кандидати педагогічних наук, один кандидат психологічних наук і три кандидати технічних наук.

До внутрішніх критеріїв було віднесено активність, успішність і результативність.

Активність охоплює операційно-діяльнісний компонент навчального процесу [8] і відображає технологічну сутність навчальної діяльності, тобто дію курсанта, що відбувається у певному часовому вимірі, у процесі якого реалізуються завдання навчання, а також його самостійність, творчість, захопленість необхідним видом діяльності, позитивна внутрішня навчальна мотивація до пізнання, уміння і навички в отриманні й обробці інформації. Показниками цього критерію визнано три рівні його прояву: високий, середній і низький.

Успішність ґрунтується на підвалинах контрольного-регулюючого компоненту [8] навчальної діяльності курсанта, який передбачає врахування поточної успішності, а також якості знань, умінь та практичних навичок і стабільності навчальної діяльності. Рівні прояву визначаються середнім генеральної сукупності [9] по оцінках за чотирибальною системою:

$$\bar{X}_r = \frac{x_1 \cdot N_1 + x_2 \cdot N_2 + x_3 \cdot N_3 + x_4 \cdot N_4}{N},$$

де \bar{X}_G — середнє генеральної сукупності;

x_1, x_2, x_3, x_4 — значення вибірки генеральної сукупності (оцінки), відповідно:
 $x_1 = 5, x_2 = 4, x_3 = 3, x_4 = 2$;

N_1, N_2, N_3, N_4 — відповідні частоти, які мають значення генеральної сукупності;

$$N = \sum_{i=1}^4 N_i = N_1 + N_2 + N_3 + N_4$$

— сумарна кількість іспитів.

Рівнем прояву критерію прийняті: високий (5,0–4,0), середні (3,9–3,0) та низький (менше 3,0).

Результативність характеризує оцінно-результативний компонент [8] навчання забезпечує можливість оцінки педагогами і самооцінку тих, кого навчають, досягнутих результатів у процесі навчання, рівня відповідності їх поставленим завданням, визначення відхилень та нових завдань з метою усунення недоліків у знаннях, уміннях та навичках. Рівень прояву цього критерію визначається відсотком курсантів, які склали іспити в МРЕВ на право отримання посвідчення водія з першого разу.

До зовнішніх критеріїв було віднесено технологічний, діагностичний і дослідницький.

Технологічний охоплює операційно-діяльнісний компонент [8] навчального процесу, тобто його методичний аспект. Це здатність викладача до визначення на чуттєвому рівні ступеня сприйняття навчального матеріалу при безпосередньому спостереженні, до вибору найдоцільніших форм та методів подання навчального матеріалу, до гнучкого поєднання диференційованого та інтеграційного підходів під час викладання навчального матеріалу, до адекватної оцінки особистої діяльності та дій курсантів під час заняття.

Діагностичний характеризує вміння викладача оперативно й об'єктивно визначати рівень навченості, прояв загальних здібностей того чи того курсанта, здійснювати аналіз результатів навчальної діяльності та корегування особистої діяльності.

Дослідницький критерій показує, як організаційно-педагогічні умови впливають на рівень уміння викладача застосовувати та розробляти нові технології подання навчального матеріалу, приводити його змістовний аспект у відповідність до специфіки дисципліни у цілому та особливостей курсантів, стимулювати інтерес до навчання.

Рівнями прояву зовнішніх критеріїв прийняті: високий, середній та низький, а у числовому вимірі відповідно 5, 3, 0.

Для перевірки обґрунтованості гіпотетичних припущень дисертаційного дослідження та організаційно-педагогічних умов інтенсифікації викладання навчального матеріалу технічної спрямованості курсантам ГНН була проведена дослідна робота у рамках комплексного педагогічного експерименту, який містив у собі пошуковий, констатуючий та псевдопаралельний експерименти.

Пошуковий та констатуючий експерименти були спрямовані на визначення та обґрунтування організаційно-педагогічних умов інтенсифікації викладання навчального матеріалу технічної спрямованості курсантам ГНН, які стали, по суті, активними факторами впливу на педагогічний процес.

Псевдопаралельний експеримент дозволив оцінити адекватність розробленої моделі та ефективності організаційно-педагогічних умов.

Аналіз даних результатів щодо дієвості моделі та ефективності створених організаційно — педагогічних умов інтенсифікації викладання навчального матеріалу технічної спрямованості курсантам ГНН показує, що під впливом активних факторів, якими є створені організаційно-педагогічні умови, відбувається зміна рівня показників за обраними критеріями із року в рік.

Особливо показовими є результати за критерієм “результативність” (рис. 1).



Рис. 1. Показники критерію "результативність"

Незначне зростання показника на першому етапі дослідження 10,9% було результатом застосування спеціально виготовлених комплектів тестових карток ситуативних завдань з розділу "Правила дорожнього руху", які мали індивідуальні коди відповідей. Тобто, збільшення показника відбулося за рахунок підвищення валідності тестових завдань.

У свою чергу, стрімке збільшення показника на 16,3% у наступному році та його стало значення надалі стало результатом застосування комп'ютерних контролюючих та навчальних програм у процесі викладання навчального матеріалу дисципліни.

За результатами показників внутрішніх критеріїв "успішність" та "активність" було отримано нестабільні значення, особливо для високого рівня прояву, але стабільно знижувався показник низького рівня прояву цих критеріїв. Нестабільність зміни високого рівня прояву пояснюється особистісними характеристиками безпосередньо самих курсантів.

Щодо зовнішніх критеріїв, пов'язаних з діяльністю викладацького складу, було виявлено, що оволодіння інноваційними формами і методами викладання навчального матеріалу — справа складна, вона потребує від викладачів як додаткових трудовитрат, так і активності, ініціативи в їх використанні.

Результати дослідно-експериментальної роботи свідчать, що в умовах застосування інформаційних технологій та врахування специфіки суб'єктів навчальної діяльності адекватно змінювались підходи до викладання навчального матеріалу технічної спрямованості курсантам ГНН з боку викладачів. Особливо наочним є збільшення рівня "технологічного" критерію на 5,3% та "діагностичного" на 8,4% за високими показниками рівня їхнього прояву. Крім того, зменшилась кількість викладачів, які показували низький рівень у рамках діагностики та застосування комп'ютерних технологій під час викладання навчального матеріалу. Це свідчить про те, що створені умови сприяли активізації діяльності викладачів у рамках опанування комп'ютерних технологій як інструменту для передачі інформації та посилення зворотного зв'язку з курсантами.

Виходячи з вищевикладеного, можна констатувати, що експериментальні заходи, які були спрямовані на інтенсифікацію викладання навчального матеріалу і загальної навчальної діяльності курсантів у ВВЗО, виявилися цілком ефективними й в основному підтвердили гіпотезу дослідження.

Проведена експериментальна робота дозволила уточнити сутність організаційно-педагогічних умов, які істотно впливають на інтенсифікацію викладання навчального матеріалу технічної спрямованості курсантам ГНН ВВЗО.

ЛІТЕРАТУРА

1. Полук В. С., Катковський А. В. Ефективність системи контролю навчальної діяльності курсантів вищих військових навчальних закладів, критерії та показники її оцінки // Збірник наукових праць №24. Частина II (спеціальний випуск). — Хмельницький: Вид. Національної академії ПВУ, 2003. — С. 117–121.
2. Полук В., Недбай М. Оптимізація викладання технічних дисциплін курсантам гуманітарного напрямку підготовки // Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія: Педагогіка. Соціальна робота. Випуск 8. — Ужгород: Вид. Ужгородський національний університет, 2005. — С. 147–149.

3. Недбай М. П. Організаційно-педагогічні умови оптимізації викладання технічних дисциплін курсантам гуманітарного напрямку підготовки // Збірник наукових праць № 33. Частина II. — Хмельницький: Вид. НАДПСУ імені Б. Хмельницького, 2005. — С. 87–89.
4. Архангельский С., Мизинцев В. Качественно — количественные критерии оценки научно-познавательного процесса // Новые методы и средства обучения. — М., 1898. — №3. — С. 7–9.
5. Кузьмина Н. В. Понятие “педагогическая система” і критерии её оценки // Методы системного педагогического исследования. — Л., 1980. — С. 43–51.
6. Худолеев Ю. Ф. Повышение эффективности деятельности слушателей академии. — М., 1988. — 103 с.
7. Барабанщиков А. В., Муцынов С. С. Педагогическая культура преподавателя высшей военной школы. — М., 1985. — 457 с.
8. Педагогика: Учебное пособие / Под ред. Ю.К.Бабанского. — М.: Просвещение, 1988. — 475 с.
9. Гмурман В. Е. Теория вероятностей и математической статистики. Изд. 4-е, доп. Учеб, пособие для вузов. — М.: Высшая школа, 1972. — 368 с.